

RECENZIE A GLOSÝ

**SKLADBA SLOVENSKEHO JAZYKA
AKO VEDECKÉ ZAVRŠENIE VÝSKUMU**

KAČALA, Ján: *Skladba slovenského jazyka*. Martin: Matica slovenská 2025. 875 s. ISBN 978-80-8128-351-2

Lucia Jasinská

Začiatkom druhej polovice roku 2025 vyšla pod vydavateľstvom Matice slovenskej publikácia *Skladba slovenského jazyka* od Jána Kačalu. Monografia vo vzťahu k celoživotnej produkcii autora, zhmotnenej v mnohých predchádzajúcich monografiách menšieho rozsahu či parciálnych štúdiách a článkoch, predstavuje syntetizujúci pohľad na problematiku slovenskej skladby. Dielo má ambíciu nielen skompletizovať čiastkové výskumy a opisy syntaktického systému slovenčiny, a tak symbolicky zastrešiť vedeckú tvorbu jedného autora, ale aspiruje aj na status kodifikačnej príručky.¹ Návrh zaradiť monografiu *Skladba slovenského jazyka* medzi kodifikačné príručky bol predložený na prvé, ustanovujúce zasadnutie Ústrednej jazykovej rady.² Považujeme preto za zmysluplné – a to predovšetkým vo vzťahu k potenciálnym čitateľom uvedenej publikácie – upozorniť na viaceré problémové miesta, ktoré by mohli percipienta zneistiť a vyvolať ďalšie otázky.

V úvode treba poznamenať, že rozsahovo (bezmála 900 strán) aj obsahovo ide o bohaté dielo s teoretickou bázou založenou prevažne na deskriptívno-explanačnej stratégii s početným inventárom dokladov z literatúry, ktoré sú odlíšené farbou aj štýlom písma, čo umožňuje čitateľovi pomerne jednoduchú orientáciu. Rovnako tre-

¹ „Také dielo by mohlo aj malo byť v potrebnom partnerskom vzťahu so všeobecne prijímanou akademickou *Morfológiou slovenského jazyka* z roku 1966 ako súhrnný vedecký obraz súvzťažného syntaktického systému a pravidiel jeho fungovania, ako zhrnutie bádateľských výsledkov v okruhu slovenskej syntaxe s dôrazom jednak na tradície a súčasnú úroveň gramatického výskumu na Slovensku a jednak na individuálny prínos autora k týmto výsledkom, ale aj **ako jedna z kodifikačných príručiek** [zvýraznila L. J.] súčasnej spisovej slovenčiny“ (s. 16).

² Ustanovujúce zasadnutie Ústrednej jazykovej rady bolo 13. 10. 2025.

ba oceniť kompozičné členenie, prejavujúce sa nielen v podrobnom štruktúrovaní samotného textu, ale aj v prehľadnom osemstranovom obsahu. Funkčné a premyslené je aj zoskupenie kapitol, hoci nevyčerpáva všetky významovo ucelené časti v samotnom jadre publikácie. Keďže autor v diele *Skladba slovenského jazyka* zosummarizoval mnohé svoje významnejšie publikácie venované problematike skladby slovenčiny, usporiadanie jednotlivých častí zodpovedá skôr konvenčnému, systémovému a systematickému pohľadu na syntax slovenčiny. V publikácii nachádzame všeobecné informácie o skladbe, výklad pojmov k vetnočlenskej syntaxi, opis polopredikatívnej syntaxe, vetnú a súvetnú syntax, sémantickú syntax, ako aj deskripciu hraničných a nesyntagmatických javov, pričom celok dotvára kapitola venovaná nadvetnej syntaxi.

Primárnou ambíciou autora je priniesť „vedecký obraz zákonitostí a prostriedkov tvoriacich náplň syntaktického systému spisovnej slovenčiny“ (s. 15), čo možno v celku hodnotiť ako naplnený cieľ, odrážajúci sa v informačne nasýtenom texte. Ako prínosný treba vidieť predovšetkým systematický vedecký výskum, uplatňovaný už pri pohľade na parciálne zložky slovenskej skladby, ktorý je pri koncipovaní publikácie tohto druhu nevyhnutný. J. Kačala pri uvažovaní o syntaktických javoch výrazne nadväzuje na tradicionalistické tendencie, čoho odrazom je časté odvolávanie sa na tézy J. Ružičku. Aj z úvodného slova jasne vyplýva, že autor považuje J. Ružičku za „zakladateľa novodobej syntaktickej školy“ (s. 17) a pridŕžiava sa jeho vedeckého odkazu; rovnako ako J. Ružička pred viac ako polstoročím, tak aj J. Kačala v súčasnosti pracuje s „presvedčivými výpiskami z literatúry“ (s. 18). Keďže monografia vychádza v čase, keď sa výskum jazyka s ohľadom na jeho vývinové tendencie, dynamiku a reálne fungovanie výrazne – kvalitatívne aj metodicky³ – posúva, je otázne, či takáto publikácia má byť v „partnerskom vzťahu“ (s. 16) s *Morfológiou slovenského jazyka* (z roku 1966), ktorá – hoci stále predstavuje jediný a jedinečný komplexný vedecký opis časti gramatiky v slovenčine – je nielen na časovej osi skôr vzdialenou spoluúčastníčkou než rovnocennou partnerkou.

Pri dôslednom čítaní môže na príjemcu na jednej strane ako redundantné pôsobiť opisovanie a explanácia toho istého javu na viacerých miestach, no na druhej strane z pohľadu vnímania syntaktických javov ako neizolovaných je výklad niektorých syntaktických pojmov a zákonitostí v rôznych súvislostiach efektívny. Skutočnosť, že autor kladie dôraz na spojenie lexikálnej a syntaktickej sémantiky, považujeme za metodicky hodnotnú. Rovnako pozitívne je, že stavia na svojej teoretickej koncepcii, pričom niektoré termíny, zaužívané v odborných kruhoch aj v didaktickej

³ V súčasnosti sú lingvistické výskumy orientované nielen „dovnútra“, ale predovšetkým interdisciplinárne, pričom vo výraznej miere sú používané prístupy počítačového spracovania jazykového materiálu a interpretácia zistení sa nezakladá len na deskripcii samotného javu, ale je zameraná na reálne fungovanie jazyka v rečovej praxi.

praxi, je prístupný korigovať (napr. *elidovaný* /*vypustený*/ *podmet* ako náhrada termínu *zamlčaný podmet*; *neplná veta* ako ekvivalent termínu *neúplná veta*). K typológii podmetu, a to aj s ohľadom na diferencované vnímanie elipsy v syntaktických prácach, by sa však žiadala podrobnejšia analýza elidovaného a neelidovaného subjektu.

Za čiastočne kontraproduktívnu však možno považovať skutočnosť, že J. Kačala svoj prístup nechce systematicky rozširovať o postupy založené na tzv. komunikačno-pragmatickom prístupe, keďže jazyk je nielen nástrojom poznávania neustále sa meniaceho mimojazykového okolia, ale práve dorozumievania a v tomto zmysle aj predpokladom realizácie efektívnej komunikácie. Pritom napr. v kapitole o vetných typoch a ich modifikácii (s. 507 – 545) sa autor pristavil aj pri modifikácii komunikačno-pragmatického rázu, aj keď je otázne, či vnášanie prvkov hovorovosti, knižnosti, rétorickosti, odbornosti atď. je iba prejavom „osobnej zainteresovanosti podávateľa“ (s. 520), alebo ide o uplatnenie všeobecnejších štylistických kvalít. Vplyv úzu na jazykovú normu je prítomný aj v iných jednotlivostiach, ktoré sám autor vníma, napr. keď v súvislosti so substantívnymi syntagmami typu *mesto Trnava*, *obec Betliar* konštatuje, že sa „v súčasnej jazykovej praxi pri vlastnom mene v takých spojeniach čoraz väčšmi pretláča forma nesklonného pomenúvacieho nominatívu“ (s. 315), alebo v súvislosti s opisom vetnočlenskej funkcie zámen s prívlastňovacím významom hovorí o nahrádzaní posesívneho sklonného zámena *čí/čia/čie* nesklonným genitívnym tvarom *koho* (s. 333), prípadne keď prináša informáciu o pribúdaní špecifikácií príslovkových určení v teórii aj v praxi (s. 365) – tu ide o diferenciáciu typov príslovkového určenia spôsobu a príčiny na základe významových rozdielov (vlastný spôsob, zreteľ, miera, účinok, výsledok, nástroj a prostriedok, pôvod a látka; vlastná príčina, pôvodca/činiteľ deja, cieľ/účel, podmienka, prípusťka; s. 376 – 392).

V publikácii je popri teoretických opisoch rozsiahly exemplifikačný materiál, no jeho praktický dosah je oslabený tým, že autor vyberá a ilustruje syntaktické javy dominantne na báze textov umeleckej proveniencie, navyše z obdobia minulého, ale aj predminulého storočia (napr. M. Figuli, P. O. Hviezdoslav, J. Kalinčiak, Ľ. Kubáni, Ľ. Ondrejov, D. Tatarka, J. Záborský). Práca s umeleckou literatúrou s cieľom ilustrovať jazykové javy bola opodstatnená v čase, keď autorovi neboli dostupné novšie nástroje na výskum jazyka. Štýlovo, žánrovo či temporálne selektované komunikáty ako príkladová báza navyše nezodpovedajú „živej reči“, a preto nemôžu byť dostatočným reprezentantom „všetkých štýlov spisovného jazyka“ (s. 21) ani dokladom aktuálnych tendencií pri sledovaní syntaktických javov. Takýmto prístupom, v ktorom sa stretáva funkčná deskripcia s anachronickou exemplifikáciou, sa autorova snaha o „vysokú mieru reprezentatívnosti“ (s. 21) naplňa len na úrovni konzervovania umeleckého dedičstva „uznávaných majstrov slova“ (s. 21). Otázkou

zostáva, do akej miery je naplnená ambícia komplexného vedeckého obrazu syntaktického systému slovenčiny, ak je súčasný jazyk reprezentovaný predovšetkým literárnymi komunikátmi. Dokonca aj v súvislosti so školskou praxou J. Kačala konštatuje, že „vychádza zo seriózneho a dlhodobého vedeckého pozorovania jazykovej reality“ (s. 81), čo predpokladá nielen revitalizáciu poznatkov, ale aj metodického kľúča. Časová stopa sa prejavuje aj v individuálnom autorskom štýle, a to najmä v lexikálnej zložke („Nenormatívny prechodník nachodíme povedzme v príklade z tlače...“; s. 543).

V samotnom terminologickom aparáte sa treba pristiaviť pri opozícii „*dominujúca*“ a „*dominovaná*“ súčasť syntagmatického celku (napr. na s. 67, 73). Spojenie „*dominovaná* (= podradená) *súčasť*“ považujeme za nesystematické, a to z hľadiska použitia tvaru pasívneho participia „*dominovaný*“, ktoré sa v slovenčine od netranzitívneho slovesa (ani jedna lexia slovesa *dominovať* nemá priamu väzbu) spravidla netvorí. Nazdávame sa, že zaužívaná opozícia **nadradený člen – podradený člen** je zrozumiteľná, systémová a funkčná. Naopak, za funkčnú pokladáme terminologickú poznámku vysvetľujúcu diferenciáciu pojmov *subordinatívny* a *determinatívny* (na s. 74), ako aj opodstatnenosť ich uplatňovania na tej-ktorej rovine. Autor prináša tiež výklad chápania slovného spojenia „závislostná syntax“ vo vzťahu k „vetnočlenskej syntaxi“ (na s. 75). K výrazovému aparátu v rámci opisu zákonitostí skladby slovenského jazyka u J. Kačala patrí aj rozlišovanie tzv. *prisubstantívnych* a tzv. *priverbálnych* vedľajších vetných členov (bližšie s. 192), čo možno vnímať ako záležitosť subjektívneho hľadania ekvivalentných prostriedkov na označenie v syntaxi bežne zaužívaných výrazov *menné* a *slovesné*. Autor zrejme pociťuje potrebu prefixálnou zložkou vzťahových adjektív zdôrazniť, že ide o členy stojace pri substantíve alebo pri verbe a nejde o vetné členy vyjadrené menom či slovesom. Napriek tomu je hybridnosť uvedených termínov rušivá a ich vhodnejším ekvivalentom by boli v gramatike (napr. pri pádovej klasifikácii) používané termíny **adnominálny** a **adverbálny**. Na opis a explanáciu prechodníkových konštrukcií autor navrhuje nahradiť termín *predčasný dej* termínom *predchodný dej* (s. 443). Rovnako navrhuje nahradiť termín *deagentizácia* z jeho pohľadu vhodnejším termínom *desubjektivizácia* (s. 485), čo vnímame ako konštruktívny prvok, keďže takýto termín presnejšie odráža vetnočlenskú organizáciu pri zmenenej vetnej perspektíve. Bolo by však vhodné vysvetliť rozdiel medzi *deagentizáciou* a *desubjektivizáciou* aj vo vzťahu ku gramatickej reflexivizácii (bližšie Sokolová – Ivanová 2017, s. 470 – 479).

Hoci J. Kačala vo svojom syntetizujúcom diele definuje mnohé centrálné pojmy v súlade so svojimi predchádzajúcimi syntakticky orientovanými monografiami, pri charakterizovaní niektorých pojmov postupuje konfrontačne s inými autorskými prístupmi. Napr. pri teoretickom či praktickom uchopení vetného člena autor zdôrazňuje absenciu „všeobecnej jednoty v celkovom prístupe k nim [= vetným členom,

pozn. L. J.]“ (s. 85), zároveň poukazuje na „nie celkom dostačujúci dôraz na ich [= vetných členov, pozn. L. J.] syntaktickú závažnosť“ (s. 95) v syntaktickej príručke M. Ivanovej (z r. 2016), keďže autorke vyčíta vnášanie postupov valenčnej syntaxe, ako aj princíp ich definovania (najprv prísudku a potom podmetu) na báze prísudzovania príznaku v rámci predikatívneho vzťahu. Keďže uvedený prístup vo vzťahových reťazcoch je funkčný aj pri syntaktickej analýze, nevidíme relevantný dôvod na takého odmietanie, práve naopak, autor by ho mohol zahrnúť do celostného pohľadu na hlavné vetné členy. Navyše, J. Kačala aj v súvislosti s problematikou vetného člena zdôrazňuje dôležitosť správneho identifikovania nielen gramatických, ale aj sémantických súčastí vety v školskej praxi (bližšie s. 102), preto sa nám zdá uplatnenie vzťahového princípu adekvátne. Práve v školskej praxi je dôležité, aby žiak videl vzájomnú vzťahovú súvislosť medzi hlavnými vetnými členmi v dvojčlennej vete; v konečnom dôsledku v procese osvojovania poznatkov si žiak prísudok uvedomuje ako dej (proces, stav), ktorý sa prísudzuje nejakému nositeľovi, a naopak, podmet vníma ako označenie toho, kto niečo robí (príp. s kým sa niečo deje alebo je v nejakom stave).

V publikácii sa vyskytuje niekoľko sporných miest, ktoré nielenže vytvárajú disproporciu pri samotnom výklade či dokladovaní javu, ale navyše spôsobujú percepčné nejasnosti, a to najmä pre bežného používateľa jazyka – a čo je možno ešte vážnejšie – aj pre učiteľov slovenského jazyka, ktorí siahajú po odborných či vedeckých publikáciách s cieľom nájsť jasnú odpoveď. Práve tu sa ukazuje dôležitosť správnej exemplifikácie, použitej na ilustráciu akéhokoľvek syntaktického javu, pričom príklad musí zodpovedať všetkým opisovaným a definovaným vlastnostiam.

Hneď na úvodných stranách pri formálne pomerne exponovanej textovej časti narazíme na prechodník, ktorý autor identifikuje ako „príslovkové určenie spôsobu“ (s. 37). Keďže v súvetí *Voda sa valila, **berúc** všetko, čo jej stálo v ceste*, prechodník slovesa *brať* vyjadruje súbežný dej s predikátom jadrovej vety, nejde o adverbiále, ale o sekundárny predikát, a teda doplnok. Niektoré chyby vznikli zrejme z autorovej nepozornosti, ako je to napr. pri uvádzaní typov dvojčlenných viet, keďže v prípade viet *Vody zostalo na poli po búrke **málo***, a *Učebníc a slovníkov bývalo v miestnej knižnici **dost***, ide nie o vetnú štruktúru „s nominatívnym mena v podmete“ (s. 50), ale s genitívnym podmetom. Rovnako možno vnímať aj vetu s vetnou príslovkou (*Tú už **nedajbože** dopíť*.) v bohatom inventári príkladov na modálne slovesá ako modifikačnú súčasť zloženého prísudku (s. 152 – 153). Dôsledkom nepozornosti je pravdepodobne aj zvýraznenie plnovýznamového slovesa v príkladoch z literárnej praxe zameraných na pomocné slovesá v prísudku – „***Bude chcieť ostať** v divočine*.“ (s. 157); ďalej zvýraznenie plnovýznamového slovesa v príkladoch na modálne sloveso ako súčasť vetného základu – „... ***že mi ani vydýchnuť** nedalo*“ (s. 159) alebo nesprávne zvýraznenie atribútu ako súčasti vytýčeného podmetu – „*Vieš, čo **to***

znamená, bratku, *byť prvou gazdinou v dedine?*“ (s. 167). Na s. 272 a 273 je duplicitne, hoci s textovým odstupom, uvedený príklad z diela J. G. Tajovského. V kapitole venovanej opisu koordinácie a viacnásobného vetného člena je syntagma *matka s dcérou* nekorektne označená ako „nepravá parataxa“ a syntagma *slnko a jas* ako „nepravá hypotaxa“ (s. 395).

Pri výklade formálnej výstavby vetného člena autor ako doklad syntetického vetného člena uvádza aj vetu *Deti sa prechádzajú s otcom v parku*. s identifikáciou, že je to „veta s jednoduchým podmetom, prísudkom, predmetom a príslovkovým určením miesta“ (s. 112). Prihliadnuc na valenčný potenciál slovesa *prechádzať sa* v uvedenej lexii, konštatujeme, že výraz „s otcom“ nemôže mať vetnočlenskú funkciu predmetu. Paradoxne, v kapitole zameranej na sémantickú syntax J. Kačala uvádza vetu s identickým predikátom „*Deti sa prechádzajú*.“ (s. 712) ako príklad na výlučne subjektový intenzívny typ slovesa. Rovnako chybnú identifikáciu nachádzame v časti k zloženému vetnému členu v pozícii rozvíjajúcich vetných členov. V prvej vete súvetia *Na koľko ďalších pyramíd by sa mohol vyšplhať, keby vedel nespáť*. autor vidí „príslovkové určenie miery“ (s. 114), pričom vo vzťahu k prísudkovému slovesu predstavuje zložený člen *na koľko pyramíd* príslovkové určenie miesta.

V súvislosti so zloženým vetným členom sa treba pristaviť aj pri Kačalovom vymedzení „tzv. neplnovýznamovej súčasti výrazov v pozícii zloženého vetného člena“ (s. 144), z ktorého vyplýva, že k nim radí modálne, fázové, limitné a sponové verbá. Všetky vymenované skupiny slovíes patria k neplnovýznamovým slovesám spájajúcim sa s infinitívom (modifikátory) alebo s menom (operátory) a sú najčastejšie súčasťou zloženého predikátu. Za nesystémové potom možno považovať vynechanie kategoriálnych slovíes, ktoré tiež patria k neplnovýznamovým verbám, no autor ich vníma ako plnovýznamové verbá vo vetnočlenskej pozícii syntetického predikátu. Nazdávame sa, že pri komplexnom opise typológie predikátu vo vzťahu k špecifickej funkcii kategoriálneho slovesa treba brať do úvahy opis sémantickej aj gramatickej štruktúry, ktorý je zachytený v niektorých novších výskumných prácach (napr. Ivanová – Kyseľová 2015). Pri exemplifikácii typov zloženého podmetu autor v jednom prípade akoby nebral do úvahy špecifiká umeleckého štýlu, keďže za syntakticky relevantné považuje dvojveršie z poézie J. Bottu (*No len to! sadkajte si málo, // ešte mi tu kvapka vínečka zostalo*., s. 169; príklad je opätovne uvedený pri typoch kongruencie v dvojčlennej vete na s. 243), kde sa tvar prísudku neprispôbuje podmetu, lebo podlieha zákonitostiam rýmovej zhody, ktoré môžu mať v tomto druhu textov prednosť pred jazykovými pravidlami.

V súvislosti s opisom dynamického príznaku (ako obsahu akčných, procesných aj statických slovíes) je medzi vetami s agensom majúcim „aktívny vzťah k dynamickému príznaku“ (s. 44) príklad *Mesiace vychádza*. Keďže v uvedenej vete ide o uplatnenie lexie „objaviť sa na oblohe“ (porov. KSSJ 2003), a teda sloveso patrí

k procesným, *mesiac* nie je v sémantickej pozícii agensa, ale procesuála. Tento náš pohľad potvrdzuje aj spracovanie slovesa *vychádzať* vo valenčnom slovníku (Ivanová a kol. 2014), kde je intencná štruktúra príslušnej lexie zaznamenaná ako PROCkin – PRED (PROCKin – procesuál kinezant, pri pohybových procesných verbách neaktívna entita, ktorá je nositeľom pohybu; PRED – predikát). O tom, že autor neprihliada na valenčný slovník slovenčiny, lebo ho považuje za „priveľmi atomizujúci“⁴ (s. 342), svedčí aj priradenie slovesa *znamenat'* k pomocným slovesám (s. 154 – 155; príklad na zložený predikát na s. 244). Zo spracovania oboch lexii slovesa *znamenat'* vo valenčnom slovníku – „byť znakom, signálom“, „byť niečím, predstavovať“ (Ivanová a kol. 2014, s. 509) – vyplýva, že ide o plnovýznamové verbá s pravovalenčným predmetovým doplnením. Paradoxne, autor hovorí o ich stotožňovanom význame, čím v podstate popiera synsémantickosť tohto slovesa.

Ďalším sporným miestom je aj problém syntagmatického celku so slovným spojením obsahujúcim lexému *pán*. Ako sa ukazuje, ani v predkladanej publikácii nie je riešenie jednotné. J. Kačala svoj výklad tzv. zloženého prívlastku odvíja od opisu posesívnych adjektív v *Morfológii slovenského jazyka* (1966) s prihliadnutím na jeho spracovanie v starších prácach (Štolc 1966; Pauliny 1968). Ide o syntagmy typu *starého otcov majetok*, ktoré sú v súčasnej slovenčine považované za archaické a dokonca aj sám autor na inom mieste publikácie hovorí o tom, že status zloženého posesívneho prívlastku „v spisovnej slovenčine z kodifikačného hľadiska nie je úplne vyjasnený“ (s. 175). Takýto typ zloženého prívlastku je aj v syntagmách *pána učiteľov byt*, *pána učiteľova pracovňa*, *pána učiteľovo zdravie*, kde, ako autor uvádza, „prvé substantívum označuje titul osoby pomenovanej druhým substantívom alebo príbuzenský či iný podobný spoločenský vzťah podávateľa k tejto osobe“ (s. 177). Protirečivo potom pôsobí tvar substantíva *pán* v syntagme *pánov primátorov dom*, kde autor vidí základovú syntagmu *pán primátor*, v ktorej sú „skloňovateľné podstatné mená“ (s. 178). Na s. 180 autor opäť uvádza syntagmy *pána profesorov byt*, *pána profesorovo pero*. Slovné spojenia *pán učiteľ*, *pán profesor* aj *pán primátor* sú však z pohľadu skloňovateľnosti substantív identické a lexéma *pán* v nich môže označovať titul osoby.

Na podobný vnútorný rozpor sme narazili aj v podkapitole venovanej podmetu vyjadrenému vedľajšou vetou (od s. 206), kde autor v rámci príkladov uvádza súvetie z diela A. Matušku: „*Veľmi skoro by musel odložiť pero ten, kto by hľadal niečo mimoriadne vo vonkajšej podobe Čapkovho života.*“ (s. 211) a štruktúrne podobné súvetie, aj keď s iným spájacim výrazom, uvádza v doklade na prívlastkovú vedľajšiu vetu: „*Ten, ktorý to všetko rozpútal, má však v rokoch 1847 – 1849 iné starosti.*“ (s. 331). V hlavnej vete súvetia nie je podmet vyjadrený substantívom, na ktoré by

⁴ Takto J. Kačala hodnotí *Valenčný slovník slovenských slovies* z r. 1998, ktorého autorkami sú J. Nižníková a M. Sokolová.

sa viazal prívlastok vo forme vedľajšej vety, ale len odkazovací výraz vyjadrený zámenom t-ového typu, pričom vzťažné zámeno je substituovateľné relatívom *kto* (*Ten, kto to všetko rozpútal...*). Súvetie „**To** však ešte neznamená, že prvého muža Karola Róberta vylúčime zo slovenských dejín.“ (s. 211), ktoré sa nachádza v rámci dokladov na podmetovú vedľajšiu vetu, je sem zaradené nesprávne, keďže vedľajšia veta v ňom je objektová (v hlavnej vete je formálny podmet *to*, ktorý pravdepodobne slúži ako anaforický konektor k predchádzajúcemu textu). V súvetí „**Pripadá to, ako keby** v nasledujúcich dvanástich rokoch plnil bod za bodom,...“ (s. 211) je zámeno v hlavnej vete opätovne formálnym podmetom a nie výrazom odkazujúcim na vedľajšiu vetu podmetovú. Za nesprávny príklad považujeme aj výpovede „Nič nie je horšie ako **zmiznúť** bez stopy. **Stať sa tým, ktorý** tu chvíľu bol a vlastne ani nebol, pomyslel si otec.“ (s. 221), keďže infinitív v daných prípadoch neplní funkciu podmetu.

V príkladoch z literárnej praxe, ktorými autor dokladá rozmanitosť realizácie prísudkovej vedľajšej vety, sú nekorektne zaradené súvetia s adverbialnou vedľajšou vetou – „**Kuchyňa po obede a cez olovrant, keď sa ešte nepripravuje večera, vyzerá, ani keby** sa v nej nevarilo.; **Vyzerali, akoby** bežali k horám, zastretým ešte oparom rannej hmly...“ (s. 232) – a diskutabilné sú tiež ďalšie príklady s plnovýznamovými slovesami *tváriť sa*, *zazdať sa* a i. (s. 233). Diskutabilné je tiež zaradenie vety „**Veľa závisí od počasia.**“ (s. 258) k dokladom na nezložený vetný základ, ako aj sloveso „*hrkoce*“, ktoré na pozadí kontextu uvádzaného v príklade (na s. 259) treba vnímať ako predikát („*Či počuješ, ako hrkoce?*“ opýtal sa Štefan Jerguša, upozorňujúc ho na čurčanie potoka, skrytého pod ľadom medzi vrbinami.“). Časti súvetí ako „**len skákať** do poľa“, „... **a len udrieť**“ (s. 271) a im podobné, ktoré autor uvádza v rámci príkladov na príslovkovú vedľajšiu vetu cieľa alebo spôsobu, plnia funkciu samostatných infinitívnych, nie nevyhnutne vedľajších viet. V súvetí „**Riaditeľova prítelosť o stupeň schladla, ale o čo je studenší, o toľko viacej rád a ponaučení z neho vychodí: usilovať sa, učiť sa, pozor dávať, pýtať sa, keď nerozumejú!**“ (s. 272) infinitívy predstavujú typ voľného prívlastku a nie vetného základu. Napokon, samotný autor na inom mieste uvádza ako príklad na infinitívny typ prívlastku súvetie „*Ved' už náš palác kultúry stelesňuje túto harmóniu a poriadok, vyjadruje túžbu človeka budúcnosti, jedinú túžbu: zhromažďovať sa.*“ (s. 322). Diskutabilná je tiež časť súvetia so slovesom *javiť sa* – „*javí sa ako vcelku diskurzívny proces*“ (s. 286), kde autor zvýraznenú časť vníma ako doplnok –, a to s ohľadom na jeho použitie ako modálneho modifikátora (porov. Ivanová 2016, s. 52). Viaceré prechodníky, ktoré sú priradené k doplnkom (na s. 288) alebo, naopak, k príslovkovým polovetným konštrukciám (s. 380, 440), by si vyžadovali prehodnotenie vetnočlenskej príslušnosti, a to na základe opozície časovej sukcesívnosti a časovej simultánnosti dvoch dejov vo vete. Chybný je tiež hneď prvý príklad, ktorým autor ilustruje prívlastok vo

vzťahu k predmetu – „... *nasadzuje sa útlak národnostný, maďarizácia*.“ (s. 306) –, pretože zvýraznená časť je apozíciou nie k predmetu vety, ale ku gramatickému subjektu.

Výrazne zavádzajúci je inventár príkladov na predmetový inštrumentál, kde v mnohých vetách nejde o predmet, ale o príslovkové určenie. Ide o syntagmy typu „*hnaný zákonmi*“ (s. 354), „*radou a výstrahou poslužiť*“, „*hovorí rodným mojím jazykom*“ alebo „*štúdium ukončovali záverečnou skúškou*“ (s. 355). Sloveso *hovorí* vo význame „používať, ovládať nejaký jazyk“ má valenčné doplnenie vo forme adverbιálne spôsobu alebo prostriedku deja a sloveso *ukončiť* v primárnom význame „završovať, absolvovať“ valenčné doplnenie formou adverbιálne času a adverbιálne prostriedku deja (porov. Ivanová a kol. 2014). O pár strán ďalej však J. Kačala uvádza príklad z diela I. Kraska: „*Bánil som o veľkom chráme dramatického umenia, kde umelec posvätným spôsobom hovorí rodným mojím rodným jazykom*.“ (s. 384) ako doklad na príslovkové určenie nástroja a prostriedku.

V publikácii je uvedených niekoľko nesprávnych príkladov na predložkový objekt – „*bez toho sa len krpatie a tučnie*“, „*bez toho sa len hlúpne*“ (s. 359), pričom osobitnú interpretáciu by si vyžadovala veta „*Klobúk dolu pred týmto maďarským návrhom*.“ (s. 360), ktorej súčasťou je frazéma. Pri exemplifikácii neurčitkového predmetu ako súčasti dvojakej slovesnej väzby sa nachádza príklad („*Rozhodol som sa ho /= literárny list/ zaradiť do kapitoly o semenisku revúckeho gymnázia*.“, s. 361), kde infinitív je objektom prísudkového slovesa *rozhodnúť sa* a zámeno *ho* je predmetom slovesa *zaradiť*, nejde teda o dvojakú väzbu totožného slovesa. Na dvoch odlišných miestach autor uvádza identickú vetu „*Za rána, za rosy najlepšie sa kosí*.“ (s. 374, 390), v ktorej je zvýraznená časť vnímaná raz ako príklad realizácie statického príslovkového určenia času (s. 374) a raz ako ilustrácia na príslovkové určenie podmienky spojenej s významom časovej okolnosti (s. 390). Sporné sú tiež viaceré príklady príslovkového určenia účinku (na s. 383), v ktorých ide skôr o význam miery, ale aj príklady príslovkového určenia pôvodu a látky – pars pro toto konštatujeme, že sloveso *očakávať* má vo význame „predpokladať, požadovať od niekoho alebo niečoho“ dvojaké väzobné doplnenie (Ivanová a kol. 2014), preto „*od neho*“ (s. 385) nie je príslovkové určenie, ale predmet. Ako vidieť, J. Kačala viaceré javy dôsledne nevysvetľuje. Napríklad nie je jasné, prečo zvýraznený viacnásobný člen v spojení „*vyznieva oslobodivo či ako prínos*“ hodnotí ako „koordinatívne spojenie rozdielných vetných členov“ (s. 396), keďže v uvedenom prípade je prípustná aj interpretácia, že ide o viacnásobné adverbιálne spôsobu vyjadrené diferencovanými slovnými druhmi. Autorovo tvrdenie, že v súvetí „*Chodí síce zhrbený, ale drobčí rýchle ako švec, že mladému pri ňom príde pobehnúť*.“ (s. 397) sa do koordinácie dostáva doplnok a hlavná veta, je nesprávne, pretože časť *ale drobčí* je predikát druhej vety zloženého súvetia (tzn. koordináciu tvorí parataktický vzťah *chodí, ale*

drobčí). Chybný príklad infinitívneho predmetu predstavuje spojenie „... ktoré **sa nikomu nepodarilo zmazať**“ (s. 454), kde sloveso *zmazať* je vo vetnočlenskej pozícii subjektu. Za výrazne diskutabilnú považujeme identifikáciu komponentu „*nie*“ v záporných tvaroch slovesa *byť*, ktorý autor považuje za samostatnú časticu (s. 514), hoci v gramatických tvaroch, ako *nie som*, *nie ste*, *nie sú*, je komponent *nie* v morfológii slovenčiny chápaný ako modifikačná morféma s významom negácie.

V kapitole venovanej súvetiam je tiež niekoľko nezodpovedajúcich príkladov: príklad na prísudkovú vedľajšiu vetu „*Nie, musí sa tváriť, že spí, že dosiaľ nie je pri vedomí.*“ (s. 573), doplnkovú vedľajšiu vetu v zloženom súvetí „*Pristúpili sme k menoslovu, čítame mená, ako idú v abecednom poriadku.*“ (s. 577), príklad na podmienkovú vedľajšiu vetu v súvetí „*Vždy si myslela, že starká je egoistka, aj keď ju milovala nadovšetko,*...“ (s. 593), ale tiež príklady s korelatívnymi operátormi „*bez toho – aby*“ a „*bez toho – že by*“ ako doklad spôsobovej vety (s. 595).

Za prínosnú považujeme kapitolu venovanú sémantickej syntaxi, kde oceňujeme explanáciu na úrovni sémantickej a obsahovej štruktúry, ktoré J. Kačala vníma diferencovane. Autor presvedčivo postupuje aj pri opise synonymie vetných členov, ako aj syntagmatických a vetných konštrukcií (s. 662 – 664). Podnety na diskusiu vyvoláva autorovo vnímanie viacslovných lexikálnych jednotiek. Na jednej strane ich J. Kačala hodnotí ako syntakticky segmentovateľné a tendenciu syntakticky nerozoberať lexikalizované spojenia považuje za „lexikálnu úchylku“ (s. 733), na druhej strane by sme mohli argumentovať nazeraním na jazykové jednotky cez prizmu semiotického princípu a tiež poukázaním na rozdiel medzi textovými kolokáciami a systémovými kolokáciami. Kapitola venovaná vzájomnému vzťahu vetných členov a frazeologických jednotiek dotvára komplexnosť opisu syntaktického systému slovenčiny.

Na doplnenie uvedieme ešte dva javy, ktoré sú v posudzovanej publikácii vnímané diferencovane v porovnaní s novšou koncepciou syntaxe slovenského jazyka. Prvým je problematika atributívnej syntagmy, v ktorej sa na pozícii prívlastku vyskytuje nesklonné adjektívum. Kým J. Kačala atribút v spojeniach typu *blond vlasy*, *mrcha zelina*, *super jedlo*, *fajn oblečenie* vníma ako nezhodný (s. 318), M. Ivanová prívlastky v typovo identických syntagmách, ako napr. *froté uterák*, *senza film*, považuje za zhodné (2016, s. 101). V prospech kongruencie je ich nahraditeľnosť významovo a sčasti aj štruktúrne identickým adjektívom (*frotírový uterák*, *mrchavá zelina*, *senzačný film*). Druhým rozdielne opisovaným javom je sémantické vymedzenie apozície – J. Kačala uvádza len vysvetľovací a zaraďovací prístavok (s. 304), kým M. Ivanová popri spomínaných dvoch typoch opisuje aj ekvivalentný typ prístavku (2016, s. 124 – 125) a sémantickú klasifikáciu (odvolávajúc sa na koncepciu M. Grepla a P. Karlíka, 1998) dopĺňa o funkčnú typológiu prístavku (s. 125 – 126).

Publikácia *Skladba slovenského jazyka* ako vedecké záverenie čiastkových vedeckých počinov jej autora Jána Kačalu predstavuje syntetizujúci pohľad na zákoni-

tosti syntaxe slovenského jazyka. Môžeme ju vnímať ako teoreticky a vecne naplnené, metodologicky premyslené a koncepcne zvládnuté uchopenie vnútorných aj vonkajších súvislostí syntaktického systému slovenčiny, postavené prevažne na autorom roky uplatňovanom princípe deskripcie a exemplifikácie. Presvedčivosť a akceptabilnosť niektorých jej častí, predovšetkým pri sledovaní prepojenosti teórie s príkladmi, však narúšajú viaceré sporné miesta, na ktoré sme v recenzii upozornili. Za výrazne problematické pokladáme to, že reprezentatívnosť jazykového materiálu je redukovaná na tzv. „zlatý fond“, čo vedie k systematickému opomínaní zdrojov živej reči a zároveň k nevyužívaniu výskumného potenciálu jazykových korpusov a novších zdrojov. V rovine vedeckej diskusie absentuje konštruktívna polemika s alternatívnymi výkladmi a prístupmi v oblasti syntaktického výskumu. Považujeme za nevyhnutné poukázať na chyby a nepresnosti najmä preto, lebo publikácia bude slúžiť nielen vedcom a zanejším záujemcom o syntaktické paradigmy jazyka, ale so statusom kodifikačnej príručky sa stane aj nástrojom v didaktickej praxi, a tak bude priamo či nepriamo – nie vždy korektne (ako by sa žiadalo od zákonom „spečateného“ príručky) – ovplyvňovať jazykové vedomie aj verbálne správanie všetkých používateľov jazyka.

Literatúra

- GREPL, M. – KARLÍK, P. (1998): *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia.
- IVANOVÁ, M. (2016): *Syntax slovenského jazyka*. 2., upr. a dopl. vyd. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.
- IVANOVÁ, M. – KYSELOVÁ, M. (2015): Viacslovné pomenovania s kategoriálnym verbatim. In: Ološtiak, M. (ed.): *Viacslovné pomenovania v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 239 – 280.
- IVANOVÁ, M. – SOKOLOVÁ, M. et al. (2014): *Valenčný slovník slovenských slovies na korpusovom základe*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- SOKOLOVÁ, M. – IVANOVÁ, M. (2017): Vybrané aspekty gramatických a sémantických modifikácií valencie. In: Ivanová, M. (ed.): *Výbrané aspekty valencie verb v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 461 – 542.
- KRÁTKY SLOVNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKA (2003). Red. J. Kačala a kol. 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda.
- NIŽNÍKOVÁ, J. – SOKOLOVÁ, M. (1998): *Valenčný slovník slovenských slovies*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- PAULINY, E. – RUŽIČKA, J. – ŠTOLC, J. (1968): *Slovenská gramatika*. 5. vyd. Bratislava: SPN.
- ŠTOLC, J. (1966): Vyjadrovanie posesívneho vzťahu v slovenčine a jeho slovanská súvislosť. In: *Slavica Slovaca*, 1/3, 259 – 267.

Lucia Jasinská

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Filozofická fakulta
Moyzesova 9, 040 01 Košice
lucia.jasinska@upjs.sk
ORCID: 0000-0003-3078-9930